

Zsinagógarekonstrukció és új kulturális központ Balatonfüreden

ÉPÜLETKRITIKA ÍRÁSA KÖZBEN EGYETLEN SZERZŐ SEM KERÜLHETI KI, HOGY A TÁRGYALT ÉPÜLET ÜGYNEVEZETT PROGRAMJÁNAK ÉRTELMEZÉSÉBE, ÉRTÉKELÉSÉBE BELEVÁGJON. BELEVÁG, BELEHASÍT, FARIGCSÁL A FELKÉSZÜLT SZERZŐ, MIKÖZBEN AZ IDŐ CSOROG, SZÁLLNAK AZ ÉVEK, ÉS A KRITIKUSBAN GYÖKERET VER A KÉTELY. EGYRE ERŐSEBB UGYANIS A MEGGYŐZŐDÉS BENNE, HOGY AZ ÜGYNEVEZETT „ÉPÍTÉSZETI PROGRAM” INKÁBB KÖDÖS LEGENDA, AZ ÉPÍTÉSZET ELVESZETT SZENT GRÁLJA, DÉLIBÁB, ZAVAROS ÁRNYKÉP PLATON BARLANGJÁNAK FALÁN.

Szöveg: MARTINKÓ JÓZSEF
Építészet: SUGÁR PÉTER DLA
[RADIUS B+ S KFT.]
VARGA PIROSKA
[GRAFIT MŰTEREM KFT.]
Fotó: BUJNOVSZKY TAMÁS

Mindenki a „programról” beszél, de kevés építész veszi valóban komolyan, pályázatok kiírói közül meg szinte senki. Sokan bíznak a tervgyártás közbeni intuíciókban, a *deus ex machina* működésében, a vak szerencsében, a balladai homályban, a funkcionális elvárások, az alaprajz, a költségvetés születe megoldásokban. Pedig szinte közhely, hogy az átgondolt, kiforrott építészeti program 2/3 siker. A jó építészeti programban az a figyelemreméltó, hogy visszafelé olvasható. Maga a programalkotás jósága kihát az elkészült ház egészére. Különképp egy-egy középületnél érezni, látni pontosan, hogyan is ölt testet az elképzelés, válik valósággá

a gondolat. Balatonfüred legújabb kulturális központja jól reprezentálja mindezt. Különleges együttműködés állhat a háttérben az önkormányzat, építészek, régészek, műemlékes szakemberek, helyi civilek, füredi polgárok részvételével. Ebben az előkészítő, programalkotó folyamatban több döntő momentum is lehetett, amik közül az egyik önmagán jóval túlmutat, tanulságai kulturális szempontból rendkívül fontosak. Természetes módon idehaza, Európában, illetve a nyugati világban a soá tragédiája áll középpontban a zsidósággal kapcsolatban. Múzeumépületek, emlékművek, emléktáblák, köztéri képzőművészeti alkotások ezrei emlékeztetnek a traumára, idézik meg a meggyilkoltak emlékét, fogalmaznak meg intő példát a ma élők és a jövő nemzedékek számára. Mindazonáltal kevesebb olyan projekttel találkozni, ami a pusztulás, a soá emlékezte mellett képes bemutatni azt a zsidósághoz kötődő hatalmas kulturális kincset, tudományos, művészeti gazdagságot, folklórt, zenét, ami mindmáig velünk él, kitörhetetlen létezőként van jelen múltunkban és jelenünkben. Tehát az európai, így a magyar, és a világ zsidóságát nem holtként, üldözöttként, áldozatként mutatja be, hanem élőként, létezőként. Erre a megközelítésre találtak rá a füredi zsinagóga, illetve kulturális központ programalkotása során a tervezők, együttműködők – a műemléki és újépítésű elemek

ALAPPROGRAM

*EZEN A TELKEN TÖBB ÉPÍTÉSZETI KOR
RÉTEGZŐDIK EGYMÁSRA*

^ Erős kontrasztot mutat az egykori zsinagóga műemlék-épülete és a tudományos központ kompozíciója.

példás kölcsönhatásban fogant végeredménye pedig építészeti szempontból igencsak figyelemreméltó. Fontos tudni –, amire az alapos és az 1983-as feltárást kiteljesítő mostani régészeti kutatás dokumentációi is rámutatnak –, hogy ezen a telken több építészeti kor rétegződik egymásra, több felekezeti épített jámbor hajlékot itt korábban. Az első források szerint 1267-ben itt állt a Szent Margit-kápolna, aminek középkori maradványain a 15-16. században új ház épült, nyújtott tégarányú, szentély nélküli, végfalain támpillérekkel megerősítve, ami, mivel nem mutatja késő gótikus templom formáját, ezért elképzelhető, hogy a plébános lakóházaként szolgált. A 18. század folyamán a református egyházközség a régi falakat elbontotta, és új építkezésbe kezdett: a fiókos dongaboltozattal fedett, kora barokk templom a korábbinál szélesebb, de azzal azonos hosszúságú lett. Maival egyező déli bejárata előtt egy pillérekre támaszkodó

*A TÚLÉLÉS, TOVÁBBÉLÉS
REKONSTRUÁLT FIZIKAI TERE*

Interaktív táblákon ismerkedhet meg a látogató a zsidó kiválóságok életrajzaival, tudományos eredményeivel a fémberítésű „laborépület” emeletén.

^ Oktatóterem a pincszinten. A tervezők fontos szerepet szántak az épületen végigvitt grafikai design elemeknek.

< A földszinti bejárati, multifunkcionális zóna könnyed üvegtaggal kapcsolódik az zsinagógaépülethez. A tóraolvasó asztal (sulhán) átíratain töltheti le a látogató az interaktív kiállítás tartalmait.

EGY BONTÁSRA ÍTÉLT, BUDAPESTI ZSINAGÓGÁBÓL MEGMENTETT ÉS RESTAURÁLT TÓRASZEKRÉNY, RÓTH MIKSA-ÜVEGMOZAIKOKKAL

Alapterületek, össz.
(pince+fszt+1 / bruttó): 477 m²
Megbízás kezdete: 2014
Épület átadása: 2017

Megbízó (engedélyezési terv és kiviteli terv):
BALATONFÜRED VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA
Megbízó (belsőépítészeti terv):
MAGYAR ZSIDÓ KULTURÁLIS
EGYESÜLET (MAZSIKE)
Generál tervező: RADIUS B+ S KFT.

előcsarnok készült, talán a templomépítéssel egyidejűleg. Utóbb a déli oldalon karzatot alakítottak ki, a külső és belső homlokzatokon most is látható a befalazott ajtónyílás. 1826-ban az egyházközség új templom építését kérvényezte, mivel a régiben már nem fért el. A jelenlegi református templom, kevesebb, mint 300 méterre a régitől, 1830-ra készült el. Ezt követően az egykori istenháza huszonöt évig kihasználatlanul állt, míg 1855-ben a füredi izraelita hitközség meg nem vásárolta. Az épület keleti végében lépcsős felépítményű, díszes tórafülkét építettek, a zsinagóga 1944-ig, a füredi zsidók elhurcolásáig töltötte be szakrális szerepét. Az épület körül elvégzett régészeti kutatások évszázadokon át használt temető maradványaira találtak rá. A háború után az épületet hajógyári raktárként, garázként hasznosították, némiképpen

szerkezetileg is átalakították, legutóbb Fekete Lovag néven étteremként funkcionált, majd az önkormányzat vásárolta vissza. Az étterem földszintes konyhája, egyfajta todalékként a műemlék épület folytatásában működött, ennek az alaprajzára épülhetett rá az új kulturális szárny, így betartható volt a telek beépítési szabályozása. A padozat alatt megtalált középkori templom alapfalainak vonalát a rekonstrukció során a tervezők finom megoldással jelenítették meg: a padlóra téglaburkolattal kirajzolták az alapfalak helyét. Évszázadok, pusztulás, bontás és építés, romok, rétegek, csontok, életek. Nem pusztán a füredi Ófalu 750 éves épített múltja sűrűsödik itt össze néhány száz négyzetméteren, hanem a túlélés, továbbélés rekonstruált fizikai tere. Az építészeti program értelmében ezt a fizikai teret alkotta meg a Sugár Péter vezette tervező gárda úgy, hogy végeredményben a valaha volt zsinagóga belső tere koncerteket,

Felelős tervező: SUGÁR PÉTER DLA
Belsőépítész: VARGA PIROSKA
Építész tervezők (engedélyezési terv):
KARA LÁSZLÓ
Építész tervezők (kiviteli terv):
BALÁZS MARCELL, VARGA PIROSKA
Építész munkatárs (kiviteli terv):
BODA JUDIT, LAMANN MÓNIKA,
PENTALLER DOROTTYA, SZILÁGYI ÉVA
Építész munkatárs (belsőépítészeti terv):
FEKETE IVETT
Régész: DR. LÁSZLÓ CSABA,
NAGY SZABOLCS BALÁZS
Művészettörténet: TÓTH GYÖRGYI
Kerttervező: WALLNER KRISZTINA
Grafika: VARGA PIROSKA, RIVÓ HEDVIG
A KIÁLLÍTÁS, AZ INSTALLÁCIÓ PROGRAMJA,
KONCEPCIÓJA:
DR. OLTÍ FERENC

egyéb kulturális rendezvényeket befogadó egység legyen, az egykori vendéglő konyhájának területére rászerkesztett fémborítású épületrész pedig modern kisugárzású, háromszintes, tudományos, szemléltető objektum. A kettő közötti könnyed üvegyaktag, illetve a régi és új épületrész közötti karakterkülönbség, a léptékváltás, a magastető és a lapostető morfológiai eltérése kézzelfoghatóan épít a múlt és jövő, a szakrális és tudományos megközelítés közötti differenciákra. Ráadásul a digitális eszközökkel installált, interaktív tudásanyag, a zsidó tudósok életművét bemutató érintőképernyős rendszerek, az előadótér műemléki, „analóg” karaktere tovább erősítik a distinkciót. Illeszkedésről, a kulturális kontinuitás illúziójáról, a soá következtében kialakult szakadás, törés elkenéséről szó sem lehet. Az egykori imaház, a kert fenséges, múltidőben ragadt nyugalma és az új épületrész frissessége izgalmas kettősséget mutat. Érzékeny

mód, ahogyan az elpusztult tóraszekrényt pótolták. A teljes rekonstrukció gondolata távol állt a tervezőktől, inkább az értékmentést választották: Budapesten, a Garay utcában egy pusztuló, bontásra ítélt zsinagógából mentették ki és restauráltatták a tóraszekrényt, mely eredeti Róth Miksa-üvegmozaikeit is magában foglal. És éppen ebből a zsinagógából származik immár a füredi épület oromzatán látható két kőtábla a tízparancsolattal – ezek a pesti épület belső falát díszítették. A kritikus számára szintén megkapó, ahogyan a zsidó gyászban fontos szerepet betöltő kavicok sávja elválasztja a középkori alaprajzra reflektáló téglapadozatot és a későbbi, 18. századi templom, majd zsinagóga falának vonalát. Erős programmal megalapozott, jó építészettel, alapos műemlékes munkával beteljesített építészetről van itt tehát szó. Fontos, jó példáról.

